

DIPLOMATIK DISKURSNING KOMMUNIKATIV- PRAGMATIK KATEGORIYALARI: INFORMATIVLIK, KONVENZIONALLIK VA PERSUAZIVLIK

Hamidullayev Boburbek Murodullo o'g'li

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil tadqiqotchisi,

O'zbekiston davlat jahon tillari akademik litseyi fransuz tili fani o'qituvchisi

E-mail: boburhm@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada diplomatik diskursning kommunikativ-pragmatik kategoriyalari – informativlik, konvensionallik va persuazivlik – nazariy jihatdan tahlil qilinadi va fransuz verbal notalari hamda O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi bayonotlari misolida ko'rsatib beriladi. Har bir kategoriyaning lingvistik tabiati va matnda namoyon bo'lish vositalari aniqlanib, fransuz va o'zbek diplomatik diskursida ularning qiyosiy xususiyatlari belgilanadi. Tadqiqot diplomatik diskursda gender aspektini qiyosiy o'rganishning nazariy asosini shakllantiradi.

Kalit so'zlar: diplomatik diskurs, kommunikativ-pragmatik kategoriya, informativlik, konvensionallik, persuazivlik, verbal nota, qiyosiy tahlil.

Аннотация: В статье теоретически анализируются и иллюстрируются на материале французских вербальных нот и заявлений МИД Республики Узбекистан коммуникативно-прагматические категории дипломатического дискурса – информативность, конвенциональность и персуазивность. Определяются лингвистическая природа каждой категории и её сопоставительные особенности во французском и узбекском дискурсе.

Ключевые слова: дипломатический дискурс, коммуникативно-прагматическая категория, информативность, конвенциональность, персуазивность, вербальная нота, сопоставительный анализ.

Abstract: The article theoretically analyses and illustrates – on the material of French notes verbales and statements of the Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan – the communicative-pragmatic categories of diplomatic discourse: informativity, conventionality and persuasiveness, defining the linguistic nature and contrastive features of each in French and Uzbek discourse.

Key words: diplomatic discourse, communicative-pragmatic category, informativity, conventionality, persuasiveness, note verbale, contrastive analysis.

Kirish

Diplomatik diskursni lingvistik o'rganish, avvalo, uning kommunikativ-pragmatik kategoriyalarini aniqlashni taqozo etadi. Pragmatika tilni kontekstda va gapiruvchining niyati bilan bog'liqlikda o'rganadi ; tanqidiy diskurs-tahlil diskursni ijtimoiy amaliyot va kontekst bilan uzviy hodisa sifatida talqin etadi . A.S. Kojeteva fransuz verbal notalari materialida diplomatik diskursning uchta asosiy kategoriyasini – informativlik, konvensionallik va persuazivlikni ajratadi . Tadqiqot materiali sifatida fransuz verbal nota namunalari hamda O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining rasmiy bayonotlari olindi; tahlilda tavsifiy, diskurs-tahlil va qiyosiy-chog'ishtirma metodlar qo'llanildi. Maqolaning maqsadi – mazkur uch kategoriyani real diplomatik matnlar misolida tahlil qilish va ularning fransuz hamda o'zbek diskursidagi qiyosiy xususiyatlarini belgilashdir.

Diplomatik diskursning pragmatik tabiati

Diplomatik diskurs rasmiy-idoraviy uslubning bir ko'rinishi sifatida institutsional diskursga mansub bo'lib, belgilangan kommunikativ maqsad, qat'iy janr tizimi va yuksak rasmiylashganlik darajasi bilan tavsiflanadi. T.A. Volkova uni kommunikativ strategiya va taktikalar tizimi sifatida tahlil qiladi; E.A. Veber ingliz diplomatik diskursidagi nozik pragmatik hodisalarni o'rganadi. Quyida uch kategoriya real matn misollarida ko'rib chiqiladi.

Informativlik kategoriyasi

Informativlik kategoriyasi axborotni yetkazish va tuzilmaviy tashkil etish funksiyasini ifodalaydi; uning lingvopragmatik ko'rsatkichlari sifatida xronotop (vaqt-makon) va intertekstuallik ajratiladi. Fransuz verbal notasi shaxssiz, uchinchi shaxs uslubida yoziladi, hujjat raqami va sanasini o'z ichiga oladi (xronotop belgilari) hamda oldingi hujjatlarga havola qiladi: nota ko'pincha a l'honneur de se référer à... (...ga havola qilish sharafiga ega) formulasi orqali oldingi matnga bog'lanadi – bu intertekstuallik ko'rinishidir. O'zbek diplomatik bayonotlarida ham informativlik markazda turadi: masalan, O'zbekiston TIV bayonoti avval vaziyatni qayd etib (mintaqadagi keskinlashuv), axborot yadrosini shakllantiradi.

Konvensionallik kategoriyasi

Konvensionallik kategoriyasi diplomatik diskursning qoliqlangan (rituallashtirilgan) tabiatini aks ettiradi. Fransuz verbal notasi barqaror kirish formulasi bilan boshlanadi – présente ses compliments à... et a l'honneur de... – va standart yakun bilan tugaydi: saisis cette occasion pour renouveler... les assurances de sa très haute considération. Bu formulalar diplomatik protokolning qat'iy qoliqlangan tabiatini ko'rsatadi. E'tiborli jihat – O'zbekiston diplomatik notalari ham xuddi shu xalqaro formuladan foydalanadi: presents its compliments... and has the honor to... . O'zbek tilidagi bayonotlarda esa konvensionallik barqaror baholash-modal

formulalarda – masalan, vaziyatdan jiddiy xavotirini bildiradi, vaziyat normallashtirishdan umidvor bo'lib qoladi – namoyon bo'ladi. O'zbek nutq etiketining murojaat vositalari Sh. Iskandarova tadqiqotlarida ham yoritilgan .

Persuazivlik kategoriyasi

Persuazivlik kategoriyasi matnning adresatga ta'sir o'tkazish funksiyasini ifodalaydi. O'zbek bayonotlarida bu ochiq performativ vositalar orqali beriladi: vazirlik barcha tomonlarni vazminlikka da'vat etadi, keyingi xavfli qadamlardan tiyilishga chaqiradi, muayyan yondashuvning maqsadga muvofiqligini ta'kidlaydi. Boshqa bayonotda esa O'zbekiston muayyan kelishuvni olqishlaydi va o'z pozitsiyasini qayta bayon qiladi . Fransuz diplomatik matnida ta'sir ko'proq formulaviy muloyimlik va modallik orqali, bevosita bosimdan qochgan holda amalga oshiriladi; yakuniy assurances de sa très haute considération formulasi munosabatni saqlovchi persuaziv vazifani bajaradi.

Qiyosiy kuzatuv va gender aspekti bilan bog'liqlik

Qiyosiy nuqtai nazardan, fransuz diplomatik diskursi ta'sirni ko'proq qat'iy formulalar ichiga joylashtirsa, o'zbek bayonotlari ochiqroq baholash-performativ uslubdan foydalanadi; biroq ikkala til ham bevosita bosimdan qochadi. Aynan shu kategoriyalar – xususan konvensionallik (murojaat va etiket) hamda persuazivlik (ta'sir vositalari) – doirasida gender markerlari namoyon bo'ladi. Diskursning gender xususiyatlari masalasi o'zbek tilshunosligida ham ko'tarilgan ; shu sababli kommunikativ-pragmatik kategoriyalar fransuz va o'zbek diplomatik diskursida gender aspektini qiyosiy o'rganishning nazariy asosini tashkil etadi.

Xulosa

Diplomatik diskursning informativlik, konvensionallik va persuazivlik kategoriyalari uning institutsional tabiatini to'liq tavsiflaydi va real matn misollarida (fransuz verbal notalari, O'zbekiston TIV bayonotlari) aniq namoyon bo'ladi. Fransuz diskursi yuksak formulaviylik, o'zbek diskursi esa ochiq baholash-performativlik bilan ajralib tursa-da, ikkala til ham etiket va muloyimlik konvensiyalariga tayanadi. Ushbu kategoriyalar diplomatik diskursda gender aspektini fransuz va o'zbek tillari qiyosida tadqiq etishning nazariy-metodologik asosini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iskandarova Sh. O'zbek nutq odatining muloqot shakllari: filol. fanlari nomzodi diss. (Gulomova H. sharhida keltirilgan)
2. Qurbonova M., Rajabova N. Diskursning gender xususiyatlari. (Gulomova H. sharhida keltirilgan)
3. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. – 320 b.
4. Fairclough N. Discourse and Social Change. – Cambridge: Polity Press, 1992.
5. van Dijk T.A. (ed.) Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. – London: SAGE Publications, 2011.
6. Вебер Е.А. Опыт лингвистического исследования когнитивного диссонанса в английском дипломатическом дискурсе: дис. ... канд. филол. наук. – Иркутск, 2004.
7. Волкова Т.А. Дипломатический дискурс в аспекте стратегичности перевода и коммуникации: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Тюмень, 2007.

8. Кожетева А.С. Лингвопрагматические характеристики дипломатического дискурса: на материале вербальных нот: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2012. – 22 с.
9. [Note verbale // fr.wikipedia.org/wiki/Note_verbale](http://fr.wikipedia.org/wiki/Note_verbale); Conseil de l'Europe, modèle de note verbale (rm.coe.int).
10. [O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi bayonotlari // gov.uz/uz/mfa; mfa.uz/uz/press](http://gov.uz/uz/mfa; mfa.uz/uz/press).